

Яворська Тетяна Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса
t.yavorska@donnu.edu.ua
ORCID:0000-0002-6070-7425

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Мета роботи – дослідження проблеми формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, виокремлення в їх структурі інформаційної компетентності. **Методологія дослідження** полягає в зіставленні різних підходів до проблеми формування професійних компетентностей, використанні методів абстрагування та узагальнення. **Наукова новизна роботи:** виокремлено інформаційну компетентність в структурі професійних компетентностей майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, обґрунтовано її актуальність. **Висновки.** Поняття інформаційної компетентності дослідники пов'язують з феноменом інформаційного суспільства, з технологічною революцією, з появою і розповсюдженням електронних інформаційно-комунікативних технологій. Відтак, формування інформаційної компетентності у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи є актуальною проблемою.

Ключові слова: професійні компетентності, інформаційна компетентність, майбутні фахівці інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Яворская Татьяна Михайловна,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры информационных систем управления
Донецкого национального университета имени Василя Стуса

ИНФОРМАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ БУДУЩИХ ДОКУМЕНТОВЕДОВ

Цель работы - исследование проблемы формирования профессиональных компетентностей у будущих специалистов информационного, библиотечного и архивного дела, выделение в их структуре информационной компетентности. **Методология исследования** заключается в сопоставлении различных подходов к проблеме формирования профессиональных компетентностей, использовании методов абстрагирования и обобщения. **Научная новизна работы:** выделено информационную компетентность в структуре профессиональных компетентностей будущих специалистов информационного, библиотечного и архивного дела, обоснованно ее актуальность. **Выводы.** Понятие информационной компетентности исследователи связывают с феноменом информационного общества, с технологической революцией, с появлением и распространением электронных информационно-коммуникативных технологий. Следовательно, формирование информационной компетентности у будущих специалистов информационного, библиотечного и архивного дела является актуальной проблемой.

Ключевые слова: профессиональные компетентности, информационная компетентность, будущие специалисты информационного, библиотечного и архивного дела.

Yavorska Tetiana,
Pedagogical Sciences Candidate, Associate Professor
Department of Information Systems Management
Vasyl' Stus Donetsk National University

INFORMATION COMPOSITION IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE DOCUMENTATION

Purpose of Article *research of the problem of the formation of professional competences for future specialists in the information, library and archives, the allocation of information competence in their structure.*
Methodology. *The research methodology consists in comparing different approaches to the problem of the formation of professional competences, the use of methods of abstraction and generalization.* **Scientific Novelty of work:** *the information competence in the structure of professional competences future specialists of the information, library and archival business is determined, its relevance is substantiated.*
Conclusions. *The concept of information competence researchers associates with the phenomenon of the information society, with the technological revolution, the emergence and spread of electronic information and communication technologies. Therefore, the formation of information competence among future specialists in information, library and archives is a topical issue.*

Key words: *professional competence, information competence, future specialists in information, library and archive.*

Актуальність теми дослідження Сучасне інформаційне суспільство вимагає формування нової системи цінностей, в якій від кожного фахівця вимагаються вміння оволодівати новими технологіями, шукати нові знання, орієнтуватися у великій кількості інформаційних потоків, володіти такими якостями, як інформаційна та самоосвітня компетентності, мобільність тощо.

Перед сучасними закладами вищої освіти постає завдання професійної підготовки майбутніх фахівців, орієнтованих на вільний розвиток молодшої людини, на творчу ініціативу, самоприходять до загального висновку, що на сучасність, компетентність і конкурентоспроможному етапі розвитку освіти, в умовах стрімкого розвитку науки, техніки, технологій, неможливо забезпечити відповідну якість освіти без запровадження компетентного підходу.

Важливі передумови запровадження теоретичних основ компетентного підходу у сферу підготовки майбутніх документознавців заклали дослідники теоретичних та прикладних аспектів документознавства І. Антоненко, В. Бездрабко, С. Кулешов, Н. Кушнарченко, Ю. Матвієнко, Ю. Палеха, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка та ін.

Метою статті є дослідження проблеми формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, виокремлення в їх інформаційна діяльність, лежить цілеспрямоване запровадження компетентного підходу, що сприяє оновленню змісту фахової підготовки студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», посилює їх практичну орієнтацію.

Аналіз досліджень і публікацій Питання професійної підготовки на основі компетентного підходу досліджували: В. Байденко, Н. Баловсяк, В. Беспалько, І. Бех, Н. Бібік, В. Болотов, В. Лозова, В. Лозовецька, В. Луговий, Н. Ничкало, О. Овчарук, В. Петру, О. Полюєв та ін. Науковці розвинули цілеспрямоване запровадження компетентного підходу, що сприяє оновленню змісту фахової підготовки студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», посилює їх практичну орієнтацію.

Важливі передумови запровадження теоретичних основ компетентного підходу у сферу підготовки майбутніх документознавців заклали дослідники теоретичних та прикладних аспектів документознавства І. Антоненко, В. Бездрабко, С. Кулешов, Н. Кушнарченко, Ю. Матвієнко, Ю. Палеха, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка та ін.

Метою статті є дослідження проблеми формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, виокремлення в їх інформаційної компетентності.

Метою статті є дослідження проблеми формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, виокремлення в їх інформаційної компетентності.

Виклад основного матеріалу. В теорії та практиці професійної освіти накопичені багатогранні підходи до визначення сутності професійної компетентності, які досить багатоаспектно узагальнені в теоретичних роботах, монографіях і наукових статтях.

Аналіз наукових джерел показує, що професійна компетентність майбутнього спеціаліста формується на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та життєвого досвіду, що зумовлює готовність фахівця до виконання професійних обов'язків та забезпечує високий рівень його самоорганізації. Професійна компетентність науковцями розуміється як:

- сукупність професійних знань і умінь людини як суб'єкта діяльності, його здатність практичного використання цих умінь в професійній діяльності, рівень майстерності;

- поєднання особистісних якостей, що дозволяють діяти ефективно, самостійно виконуючи трудові функції;

- сформованість внутрішнього світу особистості фахівця: ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, загальної культури (стиль спілкування), самосвідомості і творчої позиції (здатності до розвитку свого творчого потенціалу);

- нормативна характеристика фахівця, що має певну структуру.

Оскільки професійна компетентність є діяльнісною характеристикою фахівця, то структурно вона має відображати відповідну діяльність, в нашому випадку – професійну діяльність майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи із відповідними професійними компетентностями.

Існує чимало наукових досліджень, спрямованих на виявлення оптимального набору компетентностей майбутнього фахівця та їх структурування (Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Зимня, О. Максимова, Г. Матукова, В. Пищулін, О. Пометун, Ю. Татур та ін.).

У загальному розумінні, на думку Г. Матукової, модель випускника ЗВО повинна містити види компетентностей, які характеризують його, передусім, як працівника певної сфери виробництва науки або культури [8, с. 152]. Такий комплекс компетентностей, як вважає І. Зимня, має охоплювати: компетентності, що належать до особистісної сфери й

визначають характер ставлення суб'єкта до себе як особистості, до діяльності, до спілкування; компетентності, що належать до сфери соціальної взаємодії людини з іншими людьми; компетентності, що належать до професійної діяльності [4, с. 37].

Українські дослідники і практики (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук та ін.) пропонують таку систему компетентностей:

- ключова, тобто надпредметна (міжпредметна) компетентність, яка визначається як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурнодоцільні види діяльності;

- навчальна – це інтелектуальний розвиток особистості та здатність учитися протягом усього життя;

- громадянська – здатність захищати та піклуватися про відповідальність, права, інтереси та потреби людини й громадянина української держави та суспільства;

- загальнокультурна – здатність жити та взаємодіяти з іншими в умовах полікультурного суспільства;

- компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій;

- соціальна – володіння сукупністю засобів, що дають можливість особистості взаємодіяти з різними соціальними групами та соціальними інститутами суспільства;

- підприємницька – володіння засобами, що дають особі можливість ефективно організувати власну та колективну трудову й підприємницьку діяльність; здоров'язберігаюча [5, с. 66].

Професійна підготовка фахівців інтелектуальної сфери, до якої належить документознавство та інформаційна діяльність вимагає одержання знань та практичних навичок, які необхідні для висококваліфікованого інформаційного, аналітико-прогностичного, документального забезпечення всіх сфер життєдіяльності суспільства. Майбутні документознавці мають уміти проводити інформаційно-аналітичні дослідження; керувати документно-інформаційними потоками організації; організовувати та проводити рекламні та PR-кампанії; організовувати ефективний документообіг на основі новітніх інформаційних технологій; застосовувати передові інтелектуальні технології для отримання, аналізу, обробки інформації. Тому всі вимоги

до якості професійної підготовки майбутнього фахівця мають безпосереднє відношення до рівня сформованості у нього професійних компетентностей. Відтак, формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи набуває сьогодні особливої важливості, вимагає високо розвинутих когнітивних здібностей, самостійної пізнавальної активності, професійного саморозвитку та готовності до майбутньої професійної діяльності.

Досліджуючи педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього документознавця, Г. Малик зазначає, що «професійна компетентність документознавця визначається, як система особистісно професійна характеристика фахівця, що інтегрує знання, уміння, мотиви, цінності й професійно значущі якості, необхідні для ефективної професійної документно-інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення інформаційних потреб фізичних і юридичних осіб, держави [7, с. 14].

Аналізуючи сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності, Н. Белікова виходить з того, що їх професійна підготовка включає: володіння інтелектуальними засобами пізнання і організації професійної діяльності в сфері документознавства та інформаційної діяльності; наявність стійкої потреби у здійсненні професійної діяльності; мотивацію на використання традиційних та новітніх інформаційних технологій у професійній діяльності; володіння загально-професійними та спеціальними знаннями, уміннями і навичками, які забезпечують ефективність здійснення професійної діяльності в умовах сучасного конкурентного середовища; творчу направленість професійної діяльності; високий рівень сформованості організаційно-управлінської культури та індивідуального стилю професійної діяльності [2].

Наукова новизна. Нині інформаційно-комунікаційні технології і засоби стають все простішими у користуванні, спрямовані на зберігання значних обсягів відомостей і даних, призначені для того, щоб людина якнайшвидше почала використовувати їх для власних навчальних, професійних потреб та організації дозвілля [10, с. 3]. Відтак, однією

із компетентностей, які в умовах інформаційного суспільства значною мірою визначають рівень професійної підготовки майбутніх документознавців, є інформаційна. В структурі професійних компетентностей майбутніх документознавців – інформаційна компетентність посідає особливе місце, оволодіння якою означає якісно новий рівень у їх професійній підготовці. Формування інформаційної компетентності, як обов'язкової складової в структурі професійних компетентностей майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи стає актуальною проблемою.

Виокремлення поняття інформаційна компетентність в системі компетентностей відносять до початку 2000-х рр. У звіті кафедри інформаційної грамотності державного університету Каліфорнії «Інформаційна компетентність в університеті штату Каліфорнія» за 2001 рік представлено результати одного з перших досліджень інформаційної компетентності [11]. У документі інформаційну компетентність пов'язують із пошуком та опрацюванням різноманітних повідомлень, що представлена як компетентність роботи з бібліотечними ресурсами.

У підсумковому дослідженні кафедри інформаційної грамотності державного університету Каліфорнії поняття інформаційної компетентності визначене як: здатність визначати інформаційні вимоги до питання дослідження для формулювання стратегії пошуку відомостей; здатність визначати форми представлення необхідних відомостей; уміння організувати найбільш сприятливий для аналізу, синтезу і розуміння спосіб; усвідомлювати етичні, юридичні і політичні проблеми використання інформаційних ресурсів [11].

В сучасному науковому дискурсі поряд із поняттям інформаційна компетентність співіснують споріднені терміни, такі як «інформаційна культура», «електронна компетентність» тощо. Дослідник Дж. Романі зазначає, що у його дослідженні синонімами виступають такі поняття, як «е-компетентність», «цифрова компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність», що свідчить про дискусійний характер даних понять [12].

Варто зазначити, що у міжнародних колах дане поняття не звужено до технологічної або цифрової галузі, воно містить різні ас-

пекти, до яких відносяться соціальна сфера, галузь комунікацій, ціннісні та громадянські аспекти життєдіяльності людини [10, с. 4]

Дослідження феномену інформаційної компетентності здійснюється науковцями у розрізі різних аспектів, як то: визначення сутності поняття; виокремлення знань, умінь і навичок, що забезпечують її формування; діагностика рівнів її сформованості; визначення змісту означеної компетентності та зіставлення його з вимогами зарубіжних стандартів тощо.

Проблеми формування інформаційної культури та компетентності фахівців розглядали необхідний матеріал, класифікувати його, узавань, О. Овчарук, Т. Сіткар, Ю. Туранов та ін. Науковці наголошують на необхідності їх формування для ефективного функціонування фахівця у сучасному глобалізованому суспільстві.

На думку Н. Баловсяк інформаційна компетентність включає три компоненти: інформаційна компетентність базується на комплексі знань, умінь, навичок щодо роботи з інформацією у всіх формах її представлення); комп'ютерну або комп'ютерно-технологічну (що визначає уміння та навички щодо роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням); процесуально-діяльнісну (яка визначає здатність застосовувати сучасні засоби інформаційних та комп'ютерних технологій до роботи з інформацією та розв'язання різноманітних задач) [1, с. 22].

Під інформаційною компетентністю О. Крайнова розуміє інтегральну характеристику особистості, що виявляється в її готовності реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості), готовності до саморозвитку, прояву ініціативи в галузі інформаційних технологій для успішної професійної діяльності, а також усвідомлення особистої відповідальності за дотримання норм і правил ергономічної безпеки з метою збереження здоров'я та підвищення ефективності діяльності [6, с. 17].

В процесі вивчення питання формування інформаційної компетентності студентів як умови ефективного здійснення інформаційної діяльності, О. Миронова визначає інформаційну компетентність як здатність ефективно виконувати інформаційну діяльність (при вирішенні професійних завдань, навчанні, у повсякденному житті) з використанням ІКТ, що передбачає володіння інформаційною компетенцією та

сформованою готовністю (що містить й особистісні якості) до розв'язання відповідних завдань з урахуванням набутого досвіду, з можливістю самостійної організації власної діяльності, зі здійсненням самоконтролю та усвідомленням особистої ролі при їх реалізації та можливих наслідків її здійснення [9, с. 169].

Ми погоджуємося із Н. Гендіною, яка під інформаційною компетентністю розуміє здатність особистості орієнтуватися в інформаційних потоках, уміння працювати з різними видами інформації, знаходити і відбирати інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю [3, с. 31].

Таким чином, ми вважаємо, що інформаційна компетентність майбутніх документознавців базується на комплексі знань, умінь, навичок щодо роботи з програмними та інформаційними сервісами на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Її рівень визначається здатністю майбутніх фахівців ефективно виконувати інформаційну діяльність, яка здійснюється шляхом організації документальних систем на підприємствах різних галузей, державних архівах, інших закладах різних форм власності реалізації інформаційних процесів таких як: збір, пошук, перетворення, опрацювання, аналіз, накопичення, зберігання, поширення інформації. Саме таких професіоналів вимагає сучасний ринок праці.

З огляду на це освітня програма «Документознавство та інформаційна діяльність», формування та розвиток у студентів загальних, фахових компетентностей та програмних результатів навчання. Так, відповідно до переліку програмних результатів навчання майбутні фахівці інформаційної, бібліотечної та архівної справи мають уміти збирати та аналізувати необхідну інформацію, обґрунтовувати управлінські рішення на основі використання необхідного аналітичного і методичного інструментарію, розраховувати відповідні показники, що характеризують результативність такої діяльності; використовувати цифрові інформаційні та комунікаційні технології, а також програмні продукти інформаційної діяльності; орієнтуватися в за-

собах програмного забезпечення сучасних інформаційних технологій. Це дозволить сформувати у них серед інших саме інформаційну компетентність, яка включає сукупність знань, умінь і навичок виконання різних видів інформаційної діяльності і ціннісне ставлення до цієї діяльності, що надалі посилить їхню професійну спроможність.

Висновок. Сучасна економіка базується на знаннях, які підтримуються комп'ютерними технологіями. Забезпечення потреб ринку

праці в професіоналах з організації документальних систем та інформаційної діяльності, якими є майбутні документознавці, у виробничій і невиробничій сферах, на підприємствах різних галузей, державних архівах, інших закладах різних форм власності набуло особливої актуальності, оскільки успішність їх ділової діяльності визначає володіння комплексом знань умінь і навичок щодо виконання різних видів інформаційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Баловсяк Н. Інформаційна компетентність фахівця. *Педагогіка і психологія професійної освіти* 2004. № 5. С. 21-28.
2. Белікова Н., Зозуля Н. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності. *Український научний журнал «Образование региона»* 2014. № 1-2 URL: <http://social-science.com.ua/article/1251> (дата звернення 09.06.2018).
3. Гендина Н. И. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования: учебно-методическое пособие. Ч. 1. Кемерово : КемГАКИ, 1999. 146 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативная целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 32 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики : монографія / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
6. Крайнова Е. А. Профессиональная подготовка будущих инженеров-механиков в области информационных технологий: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд.пед. наук. Нижний Новгород, 2007. 20 с.
7. Малик Г. Д. Педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього документознавця : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. К., 2011. 20 с.
8. Матукова Г. І. Теоретико-методологічні засади розвитку підприємницької компетентності у майбутніх фахівців економічного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. К., 2016. 670 с.
9. Миронова О. І. Формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* Львів, 2010. № 17 (204). С. 165-175.
10. Овчарук О. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення: міжнародні підходи. *Комп'ютер у школі та сім'ї* 2013. №7. С.3-6.
11. Information Literacy Competency Standards for Higher Education : URL <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.htm>. (дата звернення 08.10.2018).
12. Glossary. Quality in education and training. European Centre for the Development of Vocational Training, 2011. (P.23–24) (157 p).

References

1. Balovsiak, N. (2004). Information competence of a specialist, *Pedahohika i psykhohohiia profesiinoi osvity*. 5, 21–28. [in Ukrainian].
2. Bielikova, N., Zozulia, N. (2014). Modern trends of professional training of future specialists in document science and information activities. *Ukraynskyi nauchnyi zhurnal Obrazovanye rehyona*. 1-2. Retrieved from <http://social-science.com.ua/article/1251> [in Ukrainian].
3. Hendyna, N. Y. (1999). Information culture of the person: diagnostics, technology of formation. Kemerovo, KемНАКУ. [in Russian].
4. Zymniaia, Y. A. (2004). Key competencies as an effective target basis of a competence-based approach in education. Author's version. Moscow: Yssledovatelskyi tsentr problem kachestva podgotovky spetsyalystov [in Russian].
5. Ovcharuk, O. V. (2004). Competent approach to in modern education: personal development and Ukrainian perspectives. Library for Educational Policy [Valuable educational discourse] Kyiv, K. I. S. [in Ukrainian].

6. Krainova, E. A. (2007). Professional training of future engineer mechanics in the field of information technology. Nizhny Novgorod [in Russian].
7. Malyk, H. D. (2011). Pedagogical conditions for the implementation of the competence approach in the training of the future document scientist. Extended abstract of candidate's thesis. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. Kyiv [in Ukrainian].
8. Matukova, H. I. (2016). Theoretical and methodological principles of entrepreneurial competence development for future specialists of the economic profile. Dys. ... d-ra ped. nauk 13.00.04. Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPNU. Kyiv [in Ukrainian].
9. Myronova, O. I. (2010). Formation of informational competence of students as a condition for effective information activities. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka, vol. 17 (204) Kyiv [in Ukrainian].
10. Ovcharuk, O. V. (2013). Information and communication competence as a subject of discussion: international approaches Kompiuter u shkoli ta simi, 7, 3 – 6. [in Ukrainian].
11. Information Literacy Competency Standards for Higher Education Retrieved from <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.htm>. [in English].
12. Glossary. (2011). Quality in education and training. European Centre for the Development of Vocational Training. [in English].